

Het Appèl van de Ander

serie van vier lezingen door Prof.dr Wim van Binsbergen (Rotterdam / Leiden)

zaterdag 15 maart 2008

School voor Comparatieve Filosofie, Antwerpen

Ons staan twee dagdelen ter beschikking, elk verdeeld door een korte thee/koffiepauze. De vier aldus gegeven onderdelen stel ik voor als volgt vorm te geven.

1. Het appèl van de Ander, zoals deze zich voordoet in de traditionele samenleving van het Nkoya volk, westelijk Zambia (Zuidelijk Centraal Afrika)

In het Noordatlantisch gebied, en in onze tijd, zijn wij gewend om filosofie te zien als een hogelijk gestructureerde en gestandaardiseerde, academische schriftelijke discursieve productie. De Ander is echter pas echt de Ander als deze zich niet braaf houdt aan de sociaal-culturele kaders waartoe wij zijn voorgeprogrammeerd en die wij zelf op de wereld projecteren. Het is daarom zeer verhelderend om te beginnen, niet met een overzicht van het leerstuk van de ander in de (post-)moderne Noordatlantische filosofie, maar met de perceptie van de Ander in een voor de meesten van ons totaal vreemde, grotendeels op oraliteit gebaseerde samenleving van jagers, boeren en koningen, die van de Nkoya, die al mijn voornaamste antropologische, historische, therapeutische en intercultureel-filosofische inspiratiebron vormt sinds 1972.

2. ‘Ik construeer mijzelf bij de gratie van (het objectiveren en tot fetisj herleiden van) de Ander’: Alteriteit als aporie in het hedendaagse Noordatlantische openbare en academische denken

In het hedendaagse Noordatlantisch gebied hebben globalisering en multiculturaliteit een sociaal-politieke arena opgeleverd die sterk wordt bepaald door de woekering van verschilposities. De (post)moderne filosofie gaat hierin grotendeels mee, en ziet dikwijls het affirmeren van de alteriteit van de Ander als de meest integere, meest bevrijdende, en ook politiek correcte stellingname. Voor de Ander, plaatsvervangend, definiëren wat diens identiteit is, is de moderne doodzonde. Nauwelijks minder erg is: de Ander herleiden tot een identiteit die ik ook als de mijne claim. Maar met deze fixatie op alteriteit wordt een sociaal en politiek onwerkbaar aporie (een ‘ondoorwaadbare plaats’, een als onoplosbaar beschouwd probleem) in het leven geroepen en in stand gehouden – een samenleving, op plaatselijk niveau of op wereldniveau, is immers slechts mogelijk doordat tegenstellingen die in het denken letterlijk onverenigbaar zijn, in de handelingspraktijk van het feitelijke sociale en communicatieve proces niettemin overbrugd worden. Blijven steken in deze aporie is destructief en zelfdestructief, en klaarblijkelijk levensgevaarlijk, zoals de wereldpolitiek van de laatste tien jaar ons geleerd heeft.

3. Een mogelijke uitweg uit de aporie? (a) De Ander deelt met mij een oorsprong: Het leerstuk van de historische en symbolische eenheid van de huidige mensheid

Transgressie is één weg van de vrijheid, en ik wil U in dit derde gedeelte uitnodigen mij te vergezellen op een speurtocht naar de historische wortels van alteriteit en identiteit, zoals ik die de laatste bijna twintig jaar heb ondernomen. Als filosoof heb ik behoefte het leerstuk van de historische en symbolische eenheid van de huidige mensheid ten diepste nodig, maar het is niet de hedendaagse filosofie (met haar fixatie op verschilposities) die mij in staat stelt een dergelijke claim hard te maken. Vandaar een intense empirisch-wetenschappelijke zoektocht langs genetica, vergelijkende en historische taalwetenschap, archeologie, vergelijkende etnologie, en vergelijkende mythologie – gelukkig kan ik mijn werkzaamheid als filosoof baseren op decennia van empirisch werk in althans sommige van deze disciplines, ook al zijn de dominante paradigma's aldaar niet bevorderlijk voor vergelijkend long-range onderzoek. Ik laat U in de keuken kijken en confronteer U met de onthutsende resultaten zoals die pas de laatste paar jaar beschikbaar zijn gekomen. De culturele gemeenschappelijkheid van alle thans levende mensen blijkt onontkoombaar. Culturele universalia, waarover zo bloedig is getwist, blijken aantoonbaar. Overall worden sterk op elkaar gelijkende mythen verteld, bijvoorbeeld over de zondvloed, en waar mythen systematisch verschillen kunnen wij het proces van hun wording traceren en opnieuw aanmerken als bewijs van een gemeenschappelijk historisch traject.

4. Een mogelijke uitweg uit de aporie? (b) De Ander maakt met mij een wereld

Het leerstuk van de historische en symbolische eenheid van de huidige mensheid is mij dierbaar en ik zie het, in mijn hele leven gericht op interculturaliteit, steeds weer bevestigd, niet alleen in de studeerkamer waar voorgaand thema (3) thuishoort, maar ook op praktisch subjectief niveau in allerlei concrete situaties (veldwerk, onderwijs, gemeenschappelijke wetenschappelijke kennisproductie, vriendschap, verwantschap) in vier werelddelen. Het blijft echter een leeg theoretisch concept zolang wij niet de praktische denkmodellen, en handelingsmodellen, ontwikkelen en paraat hebben om in concrete situaties – met name conflictsituaties – de aporie van de alteriteit niettemin te doorwaden. Aan de hand van een drietal thema's (verzoening in Zuid-Afrika na apartheid; Islam in de wereld van na '9/11'; intercontinentale kennisproductie over het werelddeel Afrika) zal ik verkennen hoe wij de inzichten van de voorafgaande drie lezingen kunnen vertalen naar een denkbare ethiek van de interculturele ontmoeting die vanuit het central concept van de herkenning van medemenselijkheid, de Ander zowel als Ander respecteert, als als Eigen omhelst.

Leesadvies ter verdere oriëntatie.

Ik heb aardig wat geschreven over interculturaliteit en alteriteit, voornamelijk in het Engels, en bijna alles wat ik heb gepubliceerd staat ook op het Internet onder <http://www.shikanda.net>, met een interne zoekfunctie, doorklikbare bibliografie, en een interne ordening in subdomeinen, per onderwerp – het wijst de weg vanzelf. Naast het omvangrijke boek van Binsbergen, W.M.J., 2003, *Intercultural Encounters: African and anthropological lessons towards a philosophy of interculturality*, Berlin/Boston etc.: LIT, 610 pp. (gedeeltelijk beschikbaar op http://www.shikanda.net/intercultural_encounters/index.htm) wil ik enkele

kortere stukken uitdrukkelijk noemen, omdat zij in het Nederlands zijn, en/of gemakkelijk toegankelijk, en/of ontstaan in een met Prof. Libbrechts samenhangend kader:

1. Van Binsbergen, W.M.J., 1999, 'Culturen bestaan niet': Het onderzoek van interculturaliteit als een openbreken van vanzelfsprekendheden, rede in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar 'grondslagen van interculturele filosofie', Rotterdam: Faculteit der Wijsbegeerte Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdamse Filosofische Studies XXIV, 1999, 48 pp; volledige oorspronkelijke tekst op: <http://www.shikanda.net/general/gen3/oratie.htm> ; een sterk verdiepte en uitgebreide Engelse tekst is het slothoofdstuk van mijn *Intercultural encounters*, en als zodanig ook op het web te vinden, zie boven.
2. van Binsbergen, W.M.J., 2003, 'Sangoma en filosoof: Eenheid in de praktijk, dilemma in de theorie', in: Bulhof, I.N., Poorthuis, M., & Bhagwandin, V., eds., *Mijn plaats is geen plaats: Ontmoetingen tussen wereldbeschouwingen*, Kampen: Klement-Pelckmans, pp. 219-231; alsmede in: *Humanisme en spiritualiteit*, themanummer van *Antenne* (orgaan van de Unive van Vrijzinnige Verenigingen) (Brussel), 21, 3: 36-43; beschikbaar op: <http://www.shikanda.net/publications/ASC-1239806-090.pdf>
3. Van Binsbergen, W.M.J., 2003, 'Grenzen en wereldbeschouwingen: Waarom wereldburgerschap ook heden een moeilijke opgave is', in: Stichting Filosofie Oost-West, red., *Wereldburger tussen culturen in conflict: Symposium ter gelegenheid van het afscheid van Prof. Libbrechts, gehouden op vrijdag 11 april 2003 te Utrecht, Nijmegen: Stichting Filosofie Oost-West, pp. 27-40; beschikbaar op: <http://www.shikanda.net/publications/ASC-1239806-183.pdf>*

Wim van Binsbergen, 5 maart 2008
e-mail: binsbergen@ascleiden.nl